३

वसुश्रुत आत्रेयः।अग्निः, ३ मरुद्रुद्रविष्णवः। त्रिष्टुप्, १ विराट्।

त्वमग्ने वरुणो जायसे यत्त्वं मित्रो भवसि यत्समिद्धः।
त्वे विश्वे सहसस्पुत्र देवास्त्वमिन्द्रो दाशुषे मर्त्याय॥ ५.००३.०१

यत्- यदा। त्वम्। अग्ने। जायसे- उद्भूतोसि। तदा। वरुणः- ऋताधिदेवता। यत्- यदा। समिद्धः- सम्यगुद्दीपितः। तदा। मित्रः- स्नेहाधिदेवता। भवसि- असि। सहसस्पुत्र- सहनशक्तिज। त्वे- त्वयि। विश्वे- सर्वे। देवाः। त्वम्। दाशुषे- दात्रे। मर्त्याय- मनुष्याय। इन्द्रः- ईशनाधिदेवता असि ॥१॥

त्वमर्यमा भवसि यत्कनीनां नाम स्वधावन्गुह्यं बिभर्षि।
अञ्जन्ति मित्रं सुधितं न गोभिर्यद्दम्पती समनसा कृणोषि॥ ५.००३.०२

यत्- यदा। कनीनाम्- काम्यानां भावनानां सम्बन्धी। भवसि- असि। तदा। त्वम्। अर्यमा- औदार्याधिदेवता भवसि। स्वधावन्- आत्मवन्। गुह्यम्- रहस्यम्। नाम- मन्त्रम्। बिभर्षि- धारयसि। यत्- यदा। दम्पती- जायापती। समनसा- सहृदये। कृणोषि- करोषि। तदा। सुधितम्- सुष्ठु धृतम्। मित्रम्- सखायं त्वाम्। गोभिः- रश्मिभिः। न- सम्प्रति। अञ्जन्ति- प्रकाशीकुर्वन्ति ॥२॥

तव श्रिये मरुतो मर्जयन्त रुद्र यत्ते जनिम चारु चित्रम्।
पदं यद्विष्णोरुपमं निधायि तेन पासि गुह्यं नाम गोनाम्॥ ५.००३.०३

तव- ते। श्रिये- कल्याणाय। मरुतः- प्राणविशेषा वायवः। मर्जयन्त- शोधयन्ति। रुद्र- वेगाधिदैवत। ते- तव। यत्। जनिम- जन्म। तत्। चारु- कल्याणम्। चित्रम्- असाधारणं भवति। विष्णोः- व्यापनशीलस्य परमात्मनः। यत्। उपमम्- गुह्यम्। पदम्। निधायि-

Dr. Rangani

स्थापितम्। तेन। गोनाम्- चिद्रश्मीनाम्। गुह्यम्- रहस्यम्। नाम- मन्त्रम्। पासि- पालयसि ॥३॥

तव श्रिया सुदृशो देव देवाः पुरू दधाना अमृतं सपन्त।
होतारमग्निं मनुषो नि षेदुर्दशस्यन्त उशिजः शंसमायोः॥ ५.००३.०४

तव- ते। श्रिया- कल्याणेन। देव- द्योतक। देवाः। सुदृशः- शोभनदर्शनयुक्ता भवन्ति। पुरु- प्रभूतम्। दधानाः- धारयन्तः। अमृतम्। सपन्त- स्पृशन्ति। शंसम्- मन्त्रम्। उशिजः- कामयमानस्य। आयोः- मनुष्यस्य। मनुष्यार्थम्। मनुषः- ऋत्विजः। दशस्यन्तः- यच्छन्तः। होतारम्- देवाह्वातारम्। अग्निम्- पावकं क्रतुम्। नि षेदुः- उपासते ॥४॥

न त्वद्धोता पूर्वो अग्ने यजीयान्न काव्यैः परो अस्ति स्वधावः।
विशश्च यस्या अतिथिर्भवासि स यज्ञेन वनवद्देव मर्तान्॥ ५.००३.०५

अग्ने। त्वत्- त्वत्तः। यजीयान्- पूज्यः। होता- देवानामाह्वाता। पूर्वः- त्वत्पूर्वः। न भवति। स्वधावः- आत्मवन्। काव्यैः- दर्शनैः। न परः- त्वत्तो न परतरः। अस्ति- भवति। यस्याः- यस्य। विशः- जनस्य। अतिथिः। भवासि- भवसि। सः। मर्तान्- मर्त्यान्। देव। यज्ञेन- दानेन पूजया सङ्गतिकरणेन। वनवत्- सम्भजेत् ॥५॥

वयमग्ने वनुयाम त्वोता वसूयवो हविषा बुध्यमानाः।
वयं समर्ये विदथेष्वह्नां वयं राया सहसस्पुत्र मर्तान्॥ ५.००३.०६

अग्ने। वयम्। त्वोताः- त्वद्रक्षिताः। वसूयवः- सम्पत्कामाः। हविषा- ध्यानभावनादिहव्येन। बुध्यमानाः- प्रबुद्धाः। वनुयाम- सम्भजेम। वयम्। विदथेषु- उपासनेषु। समर्ये- वृत्रैर्जनितसमरे। अह्नाम्- सर्वदिनेषु जयेम। वयम्। राया- सम्पदा। मर्तान्- सन्ततीः। सहसस्पुत्र- शक्तिज। लभेम ॥६॥

यो न आगो अभ्येनो भरात्यधीदघमघशंसे दधात।

Dr. Rangani

जही चिकित्वो अभिशस्तिमेतामग्ने यो नो मर्चयति द्वयेन॥ ५.००३.०७

चिकित्वः- विद्वन्। यः। नः- अस्माकम्। आगः- अपराधम्। एनः- पापम्। अभि भरात्- अभितः करोति। तस्मिन्। अघशंसे- पापे। अघम्- पापम्। अधि दधात- धारयत। यः। नः- अस्मान्। द्वयेन- आगसा एनसा च। मर्चयति- बाधते। तम्। एताम्- इमम्। अभिशस्तिम्- निन्दकम्। जहि- नाशय ॥७॥

त्वामस्या व्युषि देव पूर्वे दूतं कृण्वाना अयजन्त हव्यैः।

संस्थे यदग्न ईयसे रयीणां देवो मर्तैर्वसुभिरिध्यमानः॥ ५.००३.०८

देव। त्वाम्- भवन्तम्। अस्याः- रात्र्याः। व्युषि- विगमे। पूर्वे- प्राचीनाः। दूतम्। कृण्वाणाः- कुर्वाणाः। हव्यैः- चरुपुरोडाशध्यानभावनादिहव्यैः। अयजन्त- अपूजयन्। अग्ने। यत्- यदा। रयीणाम्- सम्पदाम्। संस्थे- संस्थाने। ईयसे- गच्छसि। तदा। देवः- द्योतनशीलः सन्। मर्तैः- मनुष्यैः। वसुभिः- देवैश्च। इध्यमानः- उद्दीपितः। ॥८॥

अव स्पृधि पितरं योधि विद्वान्पुत्रो यस्ते सहसः सून ऊहे।

कदा चिकित्वो अभि चक्षसे नोऽग्ने कदाँ ऋतचिद्यातयासे॥ ५.००३.०९

सहसः सूनो- शाक्त। यः। पुत्रः- त्वत्पुत्रस्थानीय उपासकः। ते- त्वाम्। पितरम्- जनकम्। विद्वान्- जानन्। ऊहे- हव्यं वहति। तम्। अव स्पृधि- पारय। योधि- तं पापात् पृथक्कुरु। कदा। चिकित्वः- प्रज्ञावान् सन्। नः- अस्मान्। अभि चक्षसि- आभिमुख्येन पश्येः। अग्ने। कदा। ऋतचित्- प्रकृतिनियतिभूतसत्यचेतकः सन्। यातयसे- प्रेरयसि ॥९॥

भूरि नाम वन्दमानो दधाति पिता वसो यदि तज्जोषयासे।

कुविद्देवस्य सहसा चकानः सुम्नमग्निर्वनते वावृधानः॥ ५.००३.१०

यदि- यदा। पिता- जनकः सन्। वसो- चित्तवृत्तिस्तम्भकारक। वसु स्तम्भे। तत्- हव्यम्। जोषयासे- सेवसे। तदा। वन्दमानः- त्वां भजमानः सन्। भूरि- प्रभूतम्। नाम- मन्त्रम्। दधाति-

Dr. Rangaji

धारयति। देवस्य- द्योतनशीलस्य। सहसा- सहनशक्त्या। कुवित्- बहु। चकानः- कामयमानः। अग्निः। वावृधानः- वर्धमानः। सुम्नम्- आनन्दम्। वनते- भजते ॥१० ॥

त्वमङ्ग जरितारं यविष्ठ विश्वान्यग्ने दुरितातिं पर्षि।
स्तेना अदृश्रन्रिपवो जनासोऽज्ञातकेता वृजिना अभूवन्॥ ५.००३.११

अङ्ग- स्वामिन्। अग्ने। त्वम्। यविष्ठ- अतिशयेन पूज्य। जरितारम्- स्तोतारम्। विश्वानि- सर्वाणि। दुरितानि- पापानि। अति पर्षि- अतिपारय। ये। स्तेनाः- दस्यवः। स्वार्थैकभावनया लोभिन एव स्तेनाः श्रुतौ। अदृश्रन्- दृश्यन्ते ते। रिपवः- शत्रवः। जनासः- जनाः। अज्ञातकेताः- चिदानन्दमजानन्तः। वृजिनाः- आवर्जनीयाः। अभूवन्- अभवन् ॥११ ॥

इमे यामासस्त्वद्रिगभूवन्वसवे वा तदिदागो अवाचि।
नाहायमग्निरभिशस्तये नो न रीषते वावृधानः परा दात्॥ ५.००३.१२

इमे- एते। यामासः- गन्तारः। त्वद्रिक्- त्वदभिमुखाः। अभूवन्- अभवन्। वसवे- शरण्यायाग्नये। तदित्- तदिदम्। आगः- पापम्। अवाचि- अवदम्। अयम्- एषः। अग्निः। नः- अस्मान्। अभिशस्तये- निन्दकाय। न। अह- एव। परा दात्- परादद्यात्। वावृधानः- वर्धमानः सन्। रीषते- हिंसकाय। न परा दात् ॥१२ ॥

Dr. Rangani